

گزارش رصد فرهنگی (۵۰)

حجاب و کشف حجاب در تهران

گزارش «حجاب و کشف حجاب در تهران» در تایستان ۱۴۰۲ منتشر شده است. این گزارش براساس پیمایش میدانی سنجش روان‌شناختی رفتار حجاب و کشف حجاب بانوان شهر تهران نگاشته شده است.

یکی از مسائل مهم فرهنگی اجتماعی که جامعه ایران طی حدود دو سال گذشته با آن مواجه شده، رفتار کشف حجاب گروهی از بانوان جامعه است. با اینکه حجاب بانوان و قوانین موجود در این زمینه، از دهه‌ها پیش همیشه به درجات مختلف، محل بحث افراد و گروه‌هایی از مردم جامعه ایران بوده، در پی سلسله اتفاقاتی که از اواخر شهریور ۱۴۰۱ با فوت خانم مهسا امینی رقم خورد، ضمن شدت‌گرفتن بحث و بیان نظرات مختلف در این زمینه، گروهی از بانوان جامعه به‌دلایل مختلف اقدام به کشف حجاب (غالباً به شکل برداشتن پوشش سر) کرده‌اند.

از طرفی رفتار کشف حجاب به‌عنوان یک رفتار کاملاً قابل‌مشاهده و اجتماعی، در صورت عدم‌اتخاذ سیاست‌های درست از سمت مسئولین و همچنین بی‌تفاوتی مردم، می‌تواند به‌مرور به هنجار عادی جامعه در زمینه پوشش تبدیل شود. چراکه طبق اصل سرایت رفتاری، این رفتار مسری است و می‌تواند به‌تدریج فراگیرتر شود. این موضوع به‌ویژه طبق مفهوم نقطه عطف اهمیت مضاعف می‌یابد. به این معنی که گسترش رفتار کشف حجاب و هر رفتاری که در جامعه روبه‌رشد است ولی هنوز فراگیر نشده، در ابتدا به آرامی رخ می‌دهد؛ اما زمانی که فراوانی انجام آن در جامعه به نقطه عطف برسد، با سرعت زیادی فراگیرتر خواهد شد و در واقع پس از گذر از نقطه عطف، جلوگیری از گسترش و کنترل آن بسیار دشوارتر خواهد بود.

طبق آنچه گفته شد، طراحی و اجرای اقدامات مناسب در برابر کشف حجاب و عدم‌واکنش انفعالی درباره این مسئله اهمیت فراوانی دارد. باوجوداین اقدامات در این زمینه در صورتی می‌توانند به کنترل وضعیت کمک کنند و نقشی تأثیرگذار داشته باشند که براساس شناختی درست و به دور از شهود شخصی از این پدیده شکل گرفته باشند. در واقع اقدامات بدون شناخت درست از وضعیت جامعه در این موضوع و بدون شناسایی عوامل اصلی تأثیرگذار در حجاب انتخابی بانوان، نه تنها کمک قابل‌توجهی به جلوگیری از گسترش کشف حجاب نمی‌کند؛ بلکه حتی می‌تواند اثر معکوس گذاشته و ناخواسته منجر به افزایش آن شود.

پیش‌ازاین در آذرماه ۱۴۰۱ گزارشی با عنوان «به‌کارگیری بینش‌های رفتاری با هدف جلوگیری از گسترش رفتار کشف حجاب بانوان در جامعه» انتشار یافت که در آن به «استراتژی‌های جلوگیری از گسترش رفتار کشف حجاب در جامعه» و «استراتژی‌های برخورد مناسب با هنجارشکنی کشف حجاب» طبق ادبیات روان‌شناختی هنجار پرداخته شده بود. همچنین مرکز رصد فرهنگی کشور در سلسله گزارش‌هایی به بررسی ابعاد فرهنگی و سیاستی مسئله حجاب پرداخته و آنچه در این گزارش آمده، در پی سنجش عوامل روان‌شناختی مؤثر در مسئله حجاب و کشف حجاب است که براساس نظر کارشناسی تنی چند از اساتید هیئت‌علمی رشتل روان‌شناسی، جامعه‌شناسی و سیاست‌گذاری فرهنگی مورد تأیید و بازبینی نهایی قرار گرفته است.

هدف از این پیمایش، فهم عمیق‌تر از عوامل تأثیرگذار بر پوشش انتخابی بانوان در مکان‌های عمومی بود تا ابعاد روان‌شناختی رفتار حجاب و کشف حجاب بانوان ازجمله هنجارها، نگرش‌ها، قصد رفتاری، کنترل ادراک شده،

هویت اجتماعی، هیجانات، انتظارات و پیامدهای ادراک شده در این زمینه برای اولین بار سنجش بشوند.

با توجه به اینکه پیمایش حاضر مبتنی بر نظریات مطرح روان‌شناختی و با اتخاذ رویکرد بینش‌های رفتاری طراحی شده است، دربردارنده اهداف کاملاً کاربردی بوده و نتایج آن می‌تواند تسهیل‌کننده تصمیم‌گیری‌های سیاستی و جهت‌دهنده به راهبردها، برنامه‌ها و اقدامات سیاست‌گذاران و کنشگران این حوزه باشد.

همچنین در این مطالعه علاوه بر تحلیل‌های معمول آماری، از روش‌هایی همچون رگرسیون و یادگیری ماشین استفاده شد تا امکان پیش‌بینی رفتار کشف حجاب براساس این مدل‌ها فراهم شود. قابل‌ذکر است میزان تأثیرگذاری عوامل مختلف در رفتارهای اجتماعی از جمله کشف حجاب، بسته به شرایط جامعه می‌تواند متغیر باشد. تکرار این پیمایش در آینده می‌تواند به فهم پویایی این عوامل در تعامل با وضعیت جدید جامعه کمک کند.

ساختار این گزارش به این صورت است که پس از کلیات پژوهش، در بخش دوم یافته‌های پژوهش ارائه شده است. بخش سوم به تحلیل‌های ثانویه اختصاص یافته که شامل مدل‌های درخت تصمیم، رگرسیون و همبستگی میان عوامل مختلف است. بخش چهارم گزارش نیز به جمع‌بندی و ارائه پیشنهادات به سیاست‌گذاران و کنشگران بحث حجاب و پوشش می‌پردازد که در این بخش اهم نتایج و بینش‌های به‌دست آمده از این گزارش خلاصه شده است. نهایتاً بخش پنجم این گزارش دربردارنده نحوه به‌کارگیری بینش‌های رفتاری هنجارمحور با هدف جلوگیری از گسترش رفتار کشف حجاب بانوان در جامعه است.